

هفتمین همایش متن پژوهی ادبی

نگاهی تازه به ادبیات کودک و نوجوان

(محور تخصصی همایش)

هسته مطالعات ادبی و متن پژوهی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران / دانشگاه علامه طباطبائی

خرداد ۱۳۹۸

سیر تطوّر ادبیات کودک در ایران

(با تکیه بر شعر و شاعران کودک)

علی اسکندری^۱

چکیده

ادبیات کودک نوع ادبی نوظهوری است که در قرن معاصر با در نظر گرفتن «مفهوم کودکی» از آبخور ادبیات کهن سرچشمه گرفته و به واسطه نو بودن مورد اقبال شاعران، نویسندگان و پژوهشگران قرار گرفته است. اما این نکته که ادبیات کودک از کی آغاز شد؟ از جمله موضوعاتی است که بسیاری از مشتاقان به دنبال یافتن پاسخی مناسب برای آن هستند. این تحقیق قصد دارد تا به شیوه فیش برداری و کتابخانه ای سیر ادبیات کودک - با تکیه بر شعر - را مورد بررسی قرار دهد و خلاصه وار افراد مؤثر در تکامل آن را معرفی کند. با بررسی سیر شعر شاعران کودک از ابتدا تا کنون، تحوّل شگرف رو به تکاملی را می‌توان مشاهده کرد. غیر از «مفهوم کودکی» که از عوامل مؤثر در شکل‌گیری ادبیات کودک است؛ تغییرات سیاسی-اجتماعی از جمله عوامل مؤثر دیگر در هر دوره و همچنین تغییر نگرش جامعه به کودک باعث تحوّل و اعتلای شعر کودک شده است. در این مقاله ابتدا به تعریف ادبیات کودک، تفاوت آن با ادبیات بزرگسال، ویژگی‌ها و کارکردهای آن و در پایان به تأثیرگذاران این نوع ادبی و ارائه دسته‌بندی جدیدی از شاعران کودک خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: شعر کودک، ادبیات کودک و نوجوان، شاعران کودک

۱- گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد فراهان، دانشگاه آزاد اسلامی، فراهان، ایران
Eskandari83@gmail.com

مقدمه

ادبیات از موضوعاتی است که آن را به آسانی نمی‌توان تعریف کرد. از دوران باستان تا به امروز هر کس بر اساس دیدگاه خود تعریفی از آن ارائه داده است (ر.ک. فتوحی، ۱۳۸۰: ۱۹۵-۱۷۱). سؤال اینجاست که آیا ادبیات صرفاً کلامی است که به صورت خیال آراسته باشد یا هر متنی از دوران کهن را هم می‌توان ادبیات قلمداد کرد. بعضی ادبیات را هنر و آفرینندگی (ولک و وارن، ۱۳۸۲/۱۹۷۳: ۳) و بعضی دیگر آن را فن بیان عقاید، افکار و عواطف (فتوحی، ۱۳۸۰: ۱۷۳) و در یک معنای عام به تمام مکتوبات - از سنگ نوشته‌ها تا متون الکترونیکی امروزی - متعلق به تمدن بشری (همان، ۱۳۸۷: ۵۶) و تمام آثار چاپی (ولک و همکاران، ۱۳۸۲/۱۹۷۳: ۹) و نوشته‌های تخیلی به معنای داستان و غیر واقعی (ایگلتن، ۱۳۸۲/۱۹۹۶: ۶) و همچنین زبانی که با آشنایی‌زدایی نقش شعری پیدا کرده (حق شناس، ۱۳۸۱: ۴۰) و بلندترین و عالی‌ترین افکار و خیال‌ها را به بهترین صورت تعبیر و عرضه کرده باشد، می‌دانند (سمیعی، ۱۳۶۶: ۲۳).

در هر صورت ادبیات جزء مواردی است که به اعتبار ماهیت، چگونگی کاربرد ماده آن (زبان) و به اعتبار ارزش و نقش آن تعریف‌های گوناگونی می‌پذیرد.

ادبیات در چند قرن پیش به مجموعه دانش‌ها و فن‌ها و آفرینش‌های ادبی هر قوم اطلاق می‌شد اما اکنون در تعریف ادبیات دیگر جنبه عام کاربردی ندارد بلکه با ظهور نظریه‌ها و رویکردهای ادبی اختصاصاً به بازی‌های زبانی در آفرینش کلام با همکاری تخیل اطلاق می‌شود. تاکنون ماهیت و چیستی ادبیات در معرض گفتگو بود اما اکنون خود ادبیات به عنوان کلامی آهنگین یا مخیل با بهره‌گیری از امکانات زبان در آفرینش اثر هنری غیرواقعی برای اهتزاز روح مدنظر است که خواننده یا مخاطب با خواندن یا شنیدن آن به لذت و برانگیختگی عواطف و احساسات می‌رسد. بنابراین ادبیات کودک گونه‌ای از ادبیات و «به مجموعه آثاری اطلاق می‌شود که برای مطالعه اطفال و نوجوانان و به منظور سرگرمی و آموزش آنان فراهم شده. اما به معنای وسیع‌تر و درست‌تر، آثاری که از لحاظ لفظ و تعبیر و موضوع متناسب با سنین مختلف کودکان و نوجوانان باشد در زمره این ادبیات است.» (مصاحب، ج ۱، ۱۳۸۱: ۷۲)

پیشینه تحقیق

با توجه به اینکه ادبیات کودک و نوجوان موضوع جدیدی است، به دلیل نو بودن و جذابیت موضوع کتاب‌های متعددی درباره ادبیات کودک به نگارش درآمده است که در ادامه برای پرهیز از اطاله کلام به معرفی تعدادی از آنها می‌پردازیم.

اولین کتابی که در شناسایی بنیادهای شعر کودک نقش بسزایی داشت کتاب «شعر کودک در ایران» از محمود کیانوش است. این کتاب نتیجه تأملات کیانوش در شعر کودک است. کتاب دیگر «ادبیات کودکان» از علی اکبر شعاری نژاد است که بیشتر با دیدگاه تربیتی نگارش یافته است. کتاب دیگر «ادبیات کودکان و نوجوانان و ترویج خواندن» از ثریا قزل ایاغ که به سفارش انتشارات سمت به عنوان کتاب درسی بر اساس سرفصل درس ادبیات کودکان و نوجوانان برای تدریس در دانشگاهها به نگارش درآمده که در معرفی ادبیات کودک و انواع آن مفید است. کتاب معظم دیگر از محمد هادی محمدی و زهره قائینی است با نام «تاریخ ادبیات کودکان ایران» در ده جلد که توسط نشر چیستا منتشر شده است. این مجموعه در نو خود بی نظیر و در جلد یک از ادبیات شفاهی و دوران باستان آغاز و در جلد ده به ادبیات کودکان در روزگار نو پرداخته است. همچنین نشریه علمی - پژوهشی «مطالعات ادبیات کودک» در انتشار تحقیقات پژوهشگران از سال ۱۳۸۹ تاکنون در بازنمایی جنبه های مختلف ادبیات کودک نقش مؤثری ایفا می کند.

غرض از نگارش این مقاله این نکته است که در حداقل صفحات مختصری از جنبه های ادبیات کودک بیان شود که آیا این نوع ادبی نوظهور و جدید با اصل خود تفاوت زیادی دارد؟ آیا معیارهای ادبیات کودک با ادبیات بزرگسال یکی است؟ نکته اشتراک و افتراق آنها در چیست؟ سیر تحول شعر در ادبیات کودک چگونه بوده است و تأثیرگذاران آن چه کسانی هستند؟ همچنین دسته بندی جدیدی در معرفی شاعران کودک ارائه شود؛ به گونه ای که تاکنون در هیچ کتابی به چنین دسته بندی اشاره نشده است.

بحث اصلی

ادبیات کودک در اصل با ادبیات بزرگسال تفاوت چندانی ندارد و اصول حاکم بر هر دو یکسان است. نویسنده کتاب «گذری در ادبیات کودکان» معتقد است: «ادبیات کودکان در اصل با تعریفی که از ادبیات به معنای اعمّ شد تفاوتی ندارد. یعنی در کیفیت نه تنها ادبیات کودکان نباید چیزی از ادبیات بزرگسالان کمتر داشته باشد بلکه از آنجا که برای انسانی جوان و کم تجربه آفریده شده باید عالی تر و سازنده تر باشد. آنچه ادبیات کودکان را از ادبیات بزرگسالان متمایز می کند، تفاوتی است که بین نیازها و امکانات کودکان و بزرگسالان وجود دارد.» (ایمن و همکاران، ۱۳۵۷: ۱) اما با توجه به تعریف فوق و نظر به سن مخاطبان آن - در یکی بزرگسال و در دیگری کودک - موضوعات مطرح شده قطعاً متفاوت خواهد بود. کودک بنا به مقتضای سن خود تجربه و شناخت چندانی از محیط پیرامون خود ندارد، دایره واژگان او محدود است و در صورت درهم ریختن

ساختار و نحو کلام قدرت تطبیق و درک محتوا را نخواهد داشت. بنابراین موضوعات شعر کودک باید متناسب با رده سنی او باشد. زبان شعر هم باید از واژگان ساده و نحو یا ارکان جمله آن هم نباید به هم ریختگی زیادی داشته باشد. شاعر کودک در آفرینش خیال و بهره‌مندی از صور خیال باید بیشتر از تشبیه، آن هم تشبیه محسوس به محسوس استفاده نماید و تصاویر خلق شده باید با دنیا و تجربیات کودک همخوانی داشته باشد. در موسیقی شعر که بی‌تردید مهمترین ویژگی شعر کودک است، کوتاهی طول مصرع، استفاده از موسیقی بیرونی، وزن‌های شاد و همچنین بهره‌گیری مناسب از موسیقی کناری برای ایجاد هماهنگی، افزایش موسیقی و آهنگ کلام ضروری است.

یکی از ویژگی‌های ادبیات کودکان، دشواری تعریف آن به خاطر غایب بودن کم و بیش کودکان در پیدایش، ویرایش، و در برخی موارد حتی خوانش آن است. در یک نگاه کلی ادبیات کودکان به آن دسته از آثاری اطلاق می‌شود که مخاطب اصلی آنان کودکان هستند یعنی این آثار اغلب برای کودکان نوشته می‌شود، کودکان آن را می‌خوانند یا برای کودک خوانده می‌شود.

در یک تقسیم‌بندی کلی ادبیات کودک را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد. دسته اول؛ کتاب‌ها، نوشته‌ها و سروده‌هایی که با توجه به نیاز ذهنی و روحی کودک و از ابتدا برای او خلق شده‌اند و دسته دوم؛ نوشته و کتاب‌هایی که از اول برای کودک خلق نشده، اما بعداً مورد توجه او قرار گرفته است. (پولادی، ۱۳۸۷: ۲۳) بنابراین ادبیات کودکان و نوجوانان: «نوشته‌ها و سروده‌هایی هستند که ارزش ادبی یا هنری دارند و برای کودکان و نوجوانان پدید می‌آیند. ادبیات کودکان و نوجوانان هم شامل بخشی از فرهنگ شفاهی عامه است، مانند لالایی، مَثَل و قصه و هم شامل آثاری است که به وسیله شاعران و نویسندگان برای کودکان و نوجوانان پدید آمده‌اند؛ مانند داستان، نمایشنامه و شعر. نوشته‌های غیرداستانی در زمینه‌های دین، دانش اجتماعی، علم و کاربردهای آن، هنر و سرگرمی که هدف آنها آموزش مستقیم نباشد، نیز موضوع‌هایی هستند که بخشی از ادبیات کودکان و نوجوانان را تشکیل می‌دهند.» (شورای کتاب کودک، ج ۲، ۱۳۷۶: ۱۶۴).

ویژگی های ادبیات کودک

ادبیات کودکان و نوجوان، که از نظر ارزش هنری با ادبیات بزرگسالان برابر است، سه ویژگی مهم دارد:

- نخست، آنکه با زبان و بیان، توانایی درک زبان نوشتار، تخیل و تجربه‌های کودکان و نوجوانان متناسب است. از این‌رو، برای هر گروه سنی کودک یا نوجوان از متن‌ها، موضوع‌ها، زبان و بیان متناسب با فهم و درک آنها استفاده می‌شود. زبان و بیان

و محتوای این گونه آثار برای خردسالان بسیار ساده است و پا به پای رشد فکری کودکان و نوجوانان پیش می‌رود.

- دوم، آنکه به رشد و پرورش شخصیت خواننده کمک می‌کند و به این نکته توجه دارد که دوران کودکی و نوجوانی مهمترین سال‌های شکل گرفتن و پرورش احساس و اندیشه است. از این‌رو، از آنچه سبب یأس و بدبینی و بدخواهی شود، پرهیز می‌کند.

- سوم، آنکه اهمیت تصویر را برای کودک و نوجوان برابر با اهمیت نوشته می‌داند و همواره بخشی از پیام خود را به کمک تصویر بیان می‌کند. به همین سبب، کتاب‌های تصویری کودکان خردسال که حتی گاه نوشته‌ای به همراه ندارند، در ادبیات کودکان ارزش بسیار دارند.

ادبیات کودکان و نوجوانان با خواندنی‌های کودکان و نوجوانان، یعنی کتاب‌های درسی و کمک درسی و نوشته‌های دیگری که آموزش مستقیم می‌دهند، تفاوت دارد. در خواندنی‌های کودکان و نوجوانان هدف نویسنده آموزش مستقیم است، ولی در ادبیات کودکان و نوجوانان نویسنده پیام خود را به صورت غیرمستقیم بیان و نتیجه‌گیری را به خواننده واگذار می‌کند. (شورای کتاب کودک، ج ۲، ۱۳۷۶: ۱۶۴) در اصل تفاوت‌های بین ادبیات کودکان و نوجوانان ناشی از موارد زیر است:

«- محدود بودن تجربه کودکان (از لحاظ نوع، وسعت و میزان تجربه)

- محدودیت زبان (محدودیت گنجینه لغات)

- محدود بودن زمان دقت (کودکان نمی‌توانند از نظر فکری مدت زیادی در امری مثل خواندن داستان دقت کنند).

- ناتوان بودن در دریافت رویدادهای مختلف در یک زمان

این محدودیت‌ها با بزرگتر شدن کودک کاهش می‌یابند و ادبیات مورد استفاده او به ادبیات بزرگسالان نزدیک‌تر می‌شود. «(حجازی، ۱۳۷۷: ۱۸-۱۹) آثار ویژه کودکان حاوی موضوع‌های مورد علاقه و قابل فهم برای کودکان هستند. زبان روایت آنها ساده است و با ویژگی‌های ذهنی و تجربی کودکان از جمله گنجینه واژه‌ها و قدرت درک آنها سازگاری دارد و از همه مهم‌تر ویژگی‌هایی دارد که به ذائقه کودکان خوش می‌آید، مثل کلام آهنگین در شعر و یا حوادث جالب و غافلگیرکننده در داستان و ... (شاه آبادی فراهانی،

شعر کودک

شعر کودک «کلامی است موزون و زیبا، چه از حیث ترکیب اصوات و کلمات، چه از حیث مضمون (در مورد اشعار بی‌معنی، زیبایی ترکیب اصوات و کلمات کافی است اما در مورد اشعار دیگر باید هر دو عامل زیبایی در آنها وجود داشته باشد). شعر کودک بر پایه موسیقی اصوات و کلمات بنا می‌شود و وسیله‌ای است برای بازی، حرکت و آواز کودک.» (حجازی، ۱۳۷۷: ۱۸۴) شعر خوب کودک آن است که به روند زندگی کودک، لحظه‌ای خنده بیفزاید و یا به او رؤیای تازه‌ای ببخشد تا در تنهایی‌اش در آن فرو رود و یا به کودک آگاهی دقیق‌تری از دنیا بدهد. «در آثار ادبی ویژه کودکان، درون‌مایه معمولاً ساده‌تر از درون‌مایه در ادبیات بزرگسالان است و حاوی معنای تجربیاتی است که کودکان قادر به درک آنند. به علاوه در هر اثر ادبی ویژه کودکان فقط یک درون‌مایه وجود دارد، در حالی که در آثار ادبی بزرگسالان، ممکن است چند درون‌مایه مشهود باشد. درون‌مایه در ادبیات کودک حاوی اشارات معنوی و اخلاقی است، لیکن نباید نتیجه گرفت که نوعی نصیحت همراه با مثل و تمثیل است... در ادبیات خوب - طی اعمال شخصیت‌ها و پیشرفت طرح وقایع - معنا ضمن تجربه پدید می‌آید. این معنا که همان درون‌مایه است، می‌تواند به‌طور صریح و یا به‌طور ضمنی در یک تمثیل، یک قطعه خیالی یا یک داستان واقع‌گرا بیان شود.» (همان، ۹۸)

تمام تعاریف فوق خوب و درست و بجاست. در مورد شعر کودک هم صدق می‌کند «ولی: ۱. در مورد شعر کودک همه چیز به‌صورت ساده و لطیف و رقیق است. ۲. نباید تصور کرد که تمام تعاریف شعر و انتظاراتی که از آن می‌رود، در یک شعر کودک جمع باشد، بلکه هر شعری چیزی از مفاهیم این تعاریف را در خود دارد. ۳. شعر کودک از حیث انتخاب کلمات، اوزان، قوافی و مضمون دارای نکته‌هایی باریک‌تر از موسیقی که داور دربار آن کار هر کسی نیست کار کسی است که هم کودک شناس باشد، هم شعر شناس، هم دارای صفات و خصائص یک مربی وارسته و بری از اغراض و امراض و کینه‌ها.» (یمینی شریف، ۱۳۸۴: ۴۲) و به سخن دیگر «شعر کودک کلامی است آهنگین که با تکیه بر وجوه صوتی و موسیقایی کلمات و وزن کلام و بهره‌گیری از عنصر تخیل و بیان مضامین ساده به نیاز ذوقی کودک و غریزه بازی او پاسخ می‌دهد» (پولادی، ۱۳۹۱: ۵۸). همچنین «شعر کودکان نه تنها از حیث لفظ بلکه از حیث معنی نیز باید بسیار ساده و متناسب با فهم و تصور کودکان باشد و جمع این دو صفت مخصوصاً در زبان فارسی بسیار دشوار است و به همین سبب بیشتر کسانی که به گفتن این نوع شعر اقدام کرده‌اند در موزون بودن شعر تساوی و تناسب شماره هجاها (سیلاب) را کافی شمرده و شعر فارسی را به

طرز اشعاری اروپایی موزون ساخته‌اند و به عبارت ساده‌تر زحمت موزون ساختن شعر را به کودکان واگذارده‌اند که به کشش صدا عبارت را به وزنی که شعرش توان نامید درآورند.» (بهمنیار، ۱۳۴۵ به نقل از: نیم قرن در باغ شعر کودکان، ۱۳۸۴: ۵۰). در شعر کودک وجود سه صفت اصلی ضروریست: ۱. آهنگین و آمیخته به موسیقی بودن ۲. شوق‌انگیز و شورانگیز و جنبش‌زا یا احساس برانگیز بودن ۳. گویا و بیانگر بودن. این سه خصوصیت، پایه‌های اصلی شعر هستند اما هر شعر لزوماً از این سه صفت به‌طور یکسان برخوردار نیست.

اهداف و کارکرد ادبیات کودک

با مطالعه در آثار بشری متوجه خواهیم شد که هیچ اقدامی از جانب انسان بدون انگیزه و غرض نیست بلکه در انجام هرکاری حداقل یک هدف یا اهدافی را توأمان دنبال می‌کند. غرض او یا سرگرمی یا لذت و یا تعلیم و آموزش و یا کسب منفعت و... است. ادبیات هم به عنوان عالی‌ترین اقدام و محصول فکری بشر از این قاعده مستثنی نیست. با کمی دقت در آثار به جا مانده از هر دوره؛ عقاید، آرزوها، امیدها، مشکلات مردم و... خود را نشان خواهد داد. ادبیات در این مرز و بوم در درازنای زمان گاهی به عنوان وسیله ارتباطی، رسالت تبلیغ و بیان شکوه و عظمت شاهان را با کمک قصیده به دوش می‌کشید و شاهی را بی‌موزه و رانین بر مرکب می‌نشانند (نظامی عروضی، ۱۳۶۹: ۵۳) و در دوره‌ای دیگر ناکامی و سرخوردگی‌های یک قوم را با غزل به تصویر می‌کشید و در دوره‌ای دیگر در قالب‌های شعری به شکل و هیئتی مختلف به عنوان ابزاری برای بیان عقاید مذهبی به کار می‌رفت و در یک دوره تاریخ‌ساز برای رستاخیز فکری با ایجاد آگاهی و اتحاد آحاد مردم، مشروطه را به ثمر رساند و در دوره نه چندان دور با «سفر در مه» در ظلمت « هست شب » و همراهی شهریار « قصه شهر سنگستان » با « پریا » و « دخترای ننه دریا » در دل « زمستان » سرد به « خانه‌ام ابريست » رسید و در چند صبح پیش داستان استقامت و جانفشانی جوانان این مرز و بوم را در خود سرود. بدون شک این همراهی [ادبیات] در هر دوره با مردم همچنان ادامه دارد و سخنان، آرزوها، امیدها و... آنان را در خود منعکس می‌کند. با توجه به توضیحات فوق ادبیات در هر دوره‌ای بر اساس مقتضای زمان اهداف و رسالتی را دنبال می‌کند که مهمترین کارکرد آن عبارتند از:

- لذت بخشی

- تأثیرگذاری و برانگیختن عواطف و هیجان در وجود انسان و تقویت آن (زرین کوب، ۱۳۹۳: ۹۹) برای انجام کاری یا امتناع از آن یا ایجاد حالتی چون خوشنودی و یا خشم که حکمای یونان آن را ماهیت شعر [ادبیات] می‌دانند اما ایرانیان آن را

از اهداف و اغراض قلمداد می‌کنند. (نصیرالدین طوسی، ۱۳۶۹: ۲۲-۲۳)

- ابراز احساسات
 - تفسیر زندگی و تسکین دادن (برتس، ۱۳۹۱/۲۰۰۱: ۱۲-۱۴)
 - تعلیم و تربیت
- ادبیات (بزرگسال و کودک) در نوع خود یکی است و تفاوت چندانی ندارد اما هدف و کارکرد آن بر اساس نوع مخاطبان و گروه‌های سنی تغییر می‌کند. مهمترین کارکرد ادبیات کودک به شرح زیر است:
- ایجاد سرگرمی بیشتر در گروه‌های سنی «الف» و «ب»
 - ایجاد شور و نشاط
 - تحریک حس کنجکاوی
 - ایجاد علاقه به مطالعه
 - آموزش (مفاهیم علمی، آشنایی با محیط پیرامون و مؤلفه‌های حیات، زبان‌آموزی، افزایش دایره واژگان و...)
 - تقویت قدرت تخیل و خیال‌پردازی برای ایجاد خلاقیت و نوآوری
 - تعلیم و تربیت
 - بیان احساسات و عواطف
 - برقرای صلح و دوستی در جهان (حجازی، ۱۳۷۷: ۲۲-۲۱) و (یمینی شریف، ۱۳۸۴: ۴۴-۴۷)

پیشینه تاریخی ادبیات کودک

ادبیات کودک از کی آغاز شد؟ این سؤالی است که ذهن هر فردی را که می‌خواهد در این حوزه به مطالعه بپردازد به خود مشغول می‌کند. شاید شروع آن اولین لالایی آهنگین یا زمزمه‌های مادرانه بر بالین یک کودک، مثل‌ها و... باشد، و شاید هم زمانی فراتر از آن «از زمانی که مادر و طفلش وجود داشته‌اند.» (بهداد، ۱۳۸۹: ۱۰)

اما ادبیات کودک چیست؟ با کمی مسامحه به مجموعه آثاری که برای کودکان نوشته شده است، اطلاق می‌گردد. اما این تعریف بسیار کلی و جای تأمل دارد. آیا هر نوشته‌ای شایستگی دارد که آن را ادبیات کودک بنامیم. با کمی تأمل در ادبیات کودک متوجه می‌شویم این آثار را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: آثاری که برای بزرگسالان نوشته شده، اما بعداً مورد توجه کودکان قرار گرفته‌اند و آثاری که صرفاً با در نظر گرفتن سن و دنیای کودک نوشته شده است. بنابراین ادبیات کودک را می‌توان به دو دوره قدیم و جدید

تقسیم کرد.

ادبیات کودکان ایران در دوران قدیم:

با توجه به اینکه زبان نوشتار مدت‌ها بعد از گفتار به وجود آمده است دیرینگی و پیشینه ادبیات به ادبیات شفاهی منتهی و به دلیل عدم دسته‌بندی مخاطبان، ادبیات کودک با ادبیات بزرگسال همسان بوده است. در این دوره اگر قصه‌گویان و افسانه‌گویان، قصه یا افسانه‌ای را نقل می‌کردند و این روایت برای کودکان جذابیت داشت به آن گوش می‌دادند. اما مخاطب برخی گونه‌های دیگر مثل لالایی، ترانه، مَثَل و... صرفاً کودکان بودند. بنابراین آثار کودکان در این دوره را می‌توان به آثار روایی - افسانه، قصه، حکایات - و غیرروایی - لالایی، ترانه، چیستان - تقسیم‌بندی کرد. این تقسیم‌بندی در دوره معاصر هم برای ادبیات کودکان صادق است.

در دنیای باستان به دلیل نبود کتاب و نوشتار؛ وجود شعر، ترانه و... به‌خاطر توانمندی بالقوه‌اشان به‌عنوان ابزاری قدرتمند و مؤثر برای انتقال فرهنگ و تجربیات از نسلی به نسل دیگر ایفای نقش می‌کرده‌اند، همچنین جنبه‌های سرگرمی، آموزشی، پرورش شخصیت و روان و... از کارکردهای دیگر آنها بوده و هست.

در ایران پیش از اسلام علاوه بر ادبیات عامیانه، افسانه‌ها، حکایات و... که بیشتر به صورت شفاهی نقل می‌شدند. آثاری چون «درخت آسوریک» به‌صورت مناظره و رجزخوانی بین نخل و بز - هر یک در فواید خود - از کهن‌ترین متون ادبیات کودک است. همچنین «اندرزنامه کسری انوشیروان»، «کارنامه اردشیر بابکان»، «ایاتکار زیربان»، داستان‌های «کلیله و دمنه» یا «پنجه تنّرا» و داستان‌های «بیدپای» جدای از آنکه برای بزرگسالان نوشته شده بود، بخش عمده آن به صرف آسانی، سادگی نثر، جذابیت و گیرایی مورد توجه کودکان هم بوده است. (ر.ک، محمدی و قایینی، ج ۱، ۱۳۹۰: ۲۰-۱۸۴) ایران بعد از ورود اسلام به‌واسطه اندیشه‌های متعالی الهی با محور قرار دادن انسان و ارزش‌های انسانی از لحاظ ساختار و افکار دچار تحوّل و دگرگونی بنیادین شد. با ورود اسلام به ایران و دگردیسی جامعه از لحاظ ساختار و افکار، بسیاری از این آثار دچار تغییرات شد. انسان و توجه به تربیت او به‌عنوان اشرف مخلوقات وجهه همت بزرگان قرار گرفت. در این دوره ادبیات فارسی راه رشد و تعالی را در پیش گرفت و آثار فاخر و ارزشمندی خلق شد. از آن جمله؛ شاهنامه فردوسی، قابوسنامه، ترجمه کلیله و دمنه، مرزبان نامه، مثنوی معنوی، گلستان سعدی، بهارستان جامی، موش و گربه عبید زاکانی و ... که هر کدام در نوع خود منحصر به‌فرد هستند. آثار نوشته شده توسط بزرگان این دوره برای مخاطبان بزرگ است

اما بعضی از قسمت‌های آن بنا به دلایلی مقبول طبع کودکان هم قرار گرفت یا بزرگان و معلمان با استفاده ابزاری از ادبیات در تربیت کودکان از آن بهره می‌جستند. البته در این بین آثاری چون قابوسنامه عنصرالمعالی و بهارستان عبدالرحمن جامی توسط مؤلفان آن منحصرأ برای پند و اندرز و تربیت پسران خود نوشته شده است.

افرادی چون امام محمد غزالی در کتاب «کیمیای سعادت»، خواجه نصیرالدین طوسی در کتاب‌های «اخلاق ناصری» و «اخلاق محتشمی» - گردآوری شده به دستور ناصر الدین محتشم قهستان - و ترجمه «الأدب الوجیز للولد الصغیر» ابن مقفع و علی اصفهانی در کتاب «تحفه الملوک» - در آداب مربوط به قرن هفتم و هشتم - در بیشتر قسمت‌های کتابشان، رویکرد تربیتی و تأدیب کودکان را در نظر داشته و هر کدام شیوه تربیتی خاص خود - سخت‌گیری بدون فروگذاشت و یا سخت‌گیری و نرمش توأمان - را پیشنهاد کرده‌اند. ادبیات کودک در ایران به دلیل تهاجم‌های پی در پی تا انقلاب مشروطه کمافی‌السابق با اندکی فراز و فرود، همان رویه قبل را دارد و اثر جدی با رویکرد کودک خلق نمی‌شود.

ادبیات کودکان ایران در دوران جدید:

همیشه تغییرات سیاسی، تغییرات اجتماعی را به دنبال خود دارد. این یک قاعده کلی است و ایران هم از آن مستثنی نیست. با نگرستن به تاریخ ایران متوجه خواهیم شد که وقوع حوادث و اتفاقاتی طی چند مرحله تاریخ ساز بوده‌اند. اولین آن ورود اسلام به ایران که از لحاظ ساختار، همه ارکان مملکت را درهم پیچید اما از لحاظ فکری با هم‌افزایی بن‌مایه‌ها و اندیشه‌های ایران باستان حرکت رو به جلو و تأثیر بر تفکر علمی جهان اسلام را به دنبال داشت. دومین اتفاق حمله مغول بود که ره‌آورد آن، انحطاط همه جانبه ساختار عمرانی، فکری، اجتماعی، فرهنگی و ... را به همراه داشت. سومین اتفاق با مسامحه و فروگذاشت، روی کارآمدن صفویه، ارتباط با اروپاییان و وقوع انقلاب مشروطه در ایران است؛ هر چند این پیروزی در رسیدن به اهداف عالی خود به دلیل کارشکنی‌های عوامل خارجی و دست‌نشانندگان داخلی آنان با توفیق چندانی همراه نبود اما با تمام این اوصاف جزء اتفاقات میمون و تاریخ ساز برای ایران بوده است که به دلیل اهمیت ما آن را مبدأ دوران جدید می‌نامیم.

قبل از پرداختن به ادبیات کودک در دوره جدید لازم است از عوامل تأثیرگذار و مؤثر در پیدایش این دوره چون؛ پیدایش فن چاپ، ایجاد مدارس جدید با رویکرد آموزش همگانی، انقلاب صنعتی و رشد طبقه متوسط، به رسمیت شناخته شدن دوره کودکی و

مفهوم آن و پیدایش ناشران و نویسندگان فعال و خلاق در حوزه کودکان نام برد. (ر. ک. پولادی، ۱۳۹۱: ۱۲-۱۳) همچنین بیداری اروپاییان در دوره رنسانس و ظهور مردانی چون «شارل پرو» فرانسوی در قرن هفدهم و برادران «گریم» آلمانی در سال‌های ۱۸۱۲ تا میلادی ۱۸۱۴ در پیدایش ادبیات کودک در مفهوم جدید آن در اروپا نقش آفرین بوده‌اند. (بردبار، ۱۳۸۰: ۲۱) اما ادبیات کودک در مفهوم جدید وامدار و مدیون « کریستین سن آندرسن » دانمارکی است که با ارائه شکلی جدید از داستان‌های پریان به آن حیات بخشید و شیوه جدیدی در خلق آثار ویژه کودکان بوجود آورد.

بعد از انقلاب مشروطه و به‌واسطه آشنایی و ارتباط ایرانیان با اروپاییان و برخورداری از فناوری‌های جدید آنان چون؛ صنعت چاپ، الگوبرداری از مدارس جدید و... زمینه‌های توجه به ادبیات کودک را در ایران به‌وجود آورد. این دوره که به نوعی عصر دگرگونی فرهنگ، تعلیم و تربیت و ادبیات در دوران معاصر قلمداد می‌شود، شاعرانی بودند که در میان اشعارشان شعرهایی وجود داشت که با کار کودکان می‌آمد. (کیانوش، ۱۳۷۹: ۳۵) در این دوره ما با دو گروه از شاعران روبرو هستیم؛ شاعرانی که کودکانه‌سرا هستند و در گسترش ادبیات کودک تمام عمر خود را صرف کرده‌اند و در گروه دوم با شاعرانی روبرو هستیم که صرفاً شاعر کودک نیستند اما برخی از آثار آنان متناسب روحیات کودکان و با در نظر گرفتن مفهوم کودکی خوش نشسته است و کودکان به آنها توجه نشان داده‌اند و در تعیین مسیر ادبیات کودک راهگشا بوده‌اند. بنابراین در دسته‌بندی این شاعران به دلیل ماهیت کارشان، رعایت توالی تاریخی امکان‌پذیر نیست. لذا در ابتدا به معرفی شاعران تأثیرگذار گروه دوم - که صرفاً شاعر کودک نیستند - خواهیم پرداخت.

پیشگامان ادبیات کودک

۱- گروه نخست: شاعرانی که با سرودن یک یا چند شعر مورد توجه کودکان قرار گرفته‌اند.

در زیر به معرفی آنان و ویژگی شعرشان که مورد توجه قرار گرفته است می‌پردازیم:

۱-۱- ایرج میرزا از جمله شاعرانی است که با زبان ساده، سهل و ممتنع و واژگان

عادی و روزمره شعرهایی را برای کودکان سروده است که مشهورترین آنها منظومه «عباس قلی خان» و شعر «مادر» است که یکی از زیباترین شعرهای کودکانه و سرشار از احساس است که هنوز هم تازگی خود را از دست نداده است:

گویند مرا چو زاد مادر پستان به دهان گرفتن
 شبها بر گاهواره من بیدار نشست و خفتن آموخت
 دستم بگرفت و پا به پا برد تا شیوه راه رفتن آموخت
 یک حرف و دو حرف بر زبانم الفاظ نهاد و گفتن آموخت
 لبخند نهاد بر لب من بر غنچه گل شکفتن آموخت
 پس هستی من ز هستی اوست تا هستم و هست دارمش

(ایرج میرزا، ۱۳۵۳: ۱۶۷)

- ۱-۲- از جمله شاعران گروه دوم، شاعرانی چون **سید اشرف الدین گیلانی** (نسیم شمال) و **محمد تقی بهار** (ملک الشعراء) با رعایت مفهوم کودکی شعرهایی مناسب حال آنان سروده‌اند.
- ۱-۳- **پروین اعتصامی** (اسفند ۱۲۸۵ - فروردین ۱۳۲۰) گاهاً شعرهایی برای کودکان و درباره آنان سروده است. از آنجا که نوجوانان عاطفی‌ترند و شعر پروین آکنده و سرشار از عاطفه و احساس است بیشتر مورد توجه آنان قرار گرفته است.
- ۱-۴- **دهخدا** از جمله شاعران و نویسندگانی است که با انتشار «چرند و پرند» در تغییر نثر فارسی توفیق کامل به دست آورده است و در آرزوی شکستن هنجارهای تکراری شعر فارسی است به همین دلیل یکی از رویکردهای او توجه به زبان عامیانه و گردآوری امثال و حکم است.
- ۱-۵- **نیمایوشیج** (۱۲۷۶ آبان - یوش - ۱۳۳۸ شمسی) از یک‌طرف به خاطر اشراف کاملش به ادبیات کهن و شعر کلاسیک و از طرف دیگر به خاطر آشنایی با زبان و ادبیات فرانسه و در نتیجه با هم افزایی این دو ویژگی ساختار شعر کهن را درهم پیچید و مضامین جدیدی را وارد ادبیات کرد. بیشتر شهرت نیما به خاطر نوآوری‌اش در شعر کهن است، اما چند شعر ویژه کودکان دارد که دارای مضامین زیبا، وزن و آهنگ روان و واژگان محاوره و عامیانه‌اند.
- ۱-۶- **شاملو** جدای از جنبه شاعری‌اش برای بزرگسالان، از جمله شاعرانی است که با کاربرد ترانه‌های عامیانه جلوه دیگری به شعر خود بخشیده‌اند. شاملو با ترکیب این ویژگی با شعر، آثار جاویدی چون «پریا» و «دخترای ننه دریا»

خلق کرده است که هم روح جستجوگر کودکان را با آهنگ و ریتم خود اقناع می‌کند و هم به نیاز روحی بزرگسالان پاسخ می‌دهد.

۲- گروه دوم: شاعران پیشگام و تأثیرگذار و بنیان اصلی ادبیات کودک در مفهوم امروزی:

۲-۱- آغازگر این راه، **جبار عسکرزاده** معروف به **باغچه‌بان** (۱۲۶۴ شمسی

ایروان - آذر ۱۳۴۵ تهران) با ایجاد کودکانستان باغچه اطفال و نوشتن و سرودن شعر برای کودکان جزو پیشگامان ادبیات کودک در معنای جدید آن است کتاب‌های **گرگ و چوپان**، **پیر و ترب**، **خانم خزوک**، **عروسان کوه** و **زندگی کودکان** از جمله آثار اوست. اهمیت کار باغچه‌بان در این است که با راه‌اندازی مدارس و کودکانستان‌ها به دلیل نبود مواد آموزشی لازم برای کودکان، خود دست به آفرینش شعر زدند و برای کودکان سرودند. بی‌شک این اقدام باغچه‌بان و افراد دیگری چون پروین دولت‌آبادی - در کودکانستان‌ها - در به ثمر نشستن و تثبیت جایگاه ادبیات کودک انکار ناشدنی است. اینان اولین خالقان آثار کودک - شعر، داستان، نمایشنامه و...- با در نظر گرفتن روحیات و سن کودکان، برای خود کودکان بوده‌اند. باغچه‌بان با آگاهی از شیوه نوین تربیتی، شعرهایش را در راستای سرگرمی، آموزش و پرورش تخیل کودکان به کار گرفت.

۲-۲- **یحیی دولت‌آبادی** (۱۲۷۹ ق - ۱۳۱۸ ش) از افرادی است که با آثار اندک

خود در زمینه ادبیات در زمره پیش‌کسوتان این نحله محسوب می‌شود.

۲-۳- **مجدالدین میرفخرایی** معروف به **گلچین‌گیلانی** (۱۲۸۸ شمسی، رشت

- ۱۳۵۱ شمسی، لندن) تنها با شعر «**باران**» نام خود را در ردیف شاعران کودک ثبت کرده است. شاعر در این شعر با به کار گرفتن عناصر شعری موسیقی، تخیل و زبان، شعری قدرتمند، مؤثر و سرشار از عاطفه و احساس خلق کرده است که برای مدت‌ها در ذهن خواهد ماند. دلیل این ماندگاری استفاده از عناصر حسی و انسجام زبانی و محتوایی در محور افقی و عمودی است. و عوامل مؤثر دیگر شکل روایی، وحدت موضوع، موسیقی شاد کودکانه و جریان سیال زندگی است که دنیای بی‌غمی کودکانه را در ذهن تصویر می‌کند. در این شعر به کودک در مفهوم کودکی نگریسته شده است.

۲-۴- **حسین گل‌گلاب** (۱۲۹۵ ش - اسفند ۱۳۶۵) هم با سرودن چندین سرود

و ورود آنها به کتاب‌های درسی جزو شاعران کودک محسوب می‌شود.

مهمترین شاخصه شعر او برخورداری از آهنگ و ریتم قوی است به همین دلیل این سروده‌ها برای آموزش موسیقی و سرود به کودکان با موسیقی علینقی وزیری در آموزشگاه‌ها موسیقی مورد توجه قرار گرفت.

۲-۵- پیشگام بعدی عباس یمینی شریف (۱۲۹۸ شمسی، تهران-۱۳۶۸) هم با توجه به تحصیلات خود - در زمینه آموزش ابتدایی و ادبیات کودکان - نیاز کودکان را شناخت و با ایجاد مدرسه روش نو و انتشار کتاب «آواز فرشتگان» در برآورده کردن نیاز آنان کوشید و در شکل‌گیری ادبیات کودک در معنای خاص آن نقش آفرینی کرد.

بیشترین کوشش یمینی شریف در سرودن شعر، بیان مطالب با زبانی ساده در کلامی آهنگین و موسیقایی است. درون‌مایه بیشتر شعرهای او با کارکرد تعلیمی و حاوی پند و اندرز است او برای رسیدن به این منظور گاهی از طنز، تخیل، توصیف زندگی عادی و پدیده‌های طبیعت کمک می‌گیرد. «در گستره شعرهای اندرزی یمینی شریف دید و اندیشه بزرگسالانه حضوری پر رنگ دارد... ساختار معنایی در خدمت بزرگسال و مخاطب پند و اندرزهای او کودک است... پیام‌های اخلاقی و تربیتی درباره رفتارهای فردی و جمعی به شکل مستقیم به کودک داده می‌شوند.» (محمدی و قایینی، ج ۶، ۱۳۸۶: ۷۸۸) در حالی که نصحیت مستقیم اثر بخشی خود را از دست داده است و تنها اندرزهایی مؤثر است که شاعر با کودک هم‌فاز شود. سنگری درباره بعضی از شعرهای کودک معتقد است «گاه شاعر، احساس بزرگسالانه یا آرمان خویش را به کودک نسبت می‌دهد و یا بر زبان او می‌گذارد.» (سنگری، ۱۳۹۰: ۳۳) شعر زیر علیرغم ضرب آهنگ تند و مناسب کودک، او را از بازی‌های عینی کودکانه باز می‌دارد و به تفکر و اندیشه درباره عواقب آن فرا می‌خواند:

آهای آهای ای بچه	توی کوچه سنگ
سنگ بزنی سر	خدا نکرده ناگهان
سر که شکستی شُر شُر	خون می‌ریزد از جای
صاحب سر داد می‌کند	آی پاسبان آی
می‌بردت کلانتری	به ضرب و زور کِشان
آنجا ترا حبس می‌کنند	بین تمام حبسیان
	(یمینی شریف،

با تمام این اوصاف شعرهای ماندگار «فرزندان ایران» و «درخت می‌کارم [درختکاری]» (سنگری، ۱۳۹۰: ۶۳-۶۲) او سال‌های سال در کتاب‌های درسی یک حس مشترک را

ایجاد کرده است و به عنوان شاعر کودک در ذهن‌ها خواهد ماند. در حال حاضر انتشارات روش نو، انتشار کتاب‌های وی را بر عهده دارد. کتاب‌های شعر با الفبا، سیاهک و چاهک، سرود گلها، آواز سوسک، پلنگ یکه تاز، خانه بابا علی، باغ دوستی، ما بچه‌ها، در کودکستان، شهر ناپدیدان، نیم قرن در شعر باغ کودک - گزیده اشعار - و فارسی - زبان ایران برای نوآموزان خارج از کشور - از دیگر آثار اوست.

۲-۶- محمود کیانوش فارغ التحصیل زبان انگلیسی و زاده مشهد است که تقریباً

در تمام انواع ادبی قلم زده است، اما کتاب « شعر کودک در ایران » او، اولین کتاب در نوع خود برای راهنمایی افرادی است که می‌خواهند شعر کودک بسرایند. این کتاب نشان دهنده بینش و آگاهی عمیق او به شعر کودک است، بی‌تردید نگاه دیگرگونه و متفاوت و تأثیرگذار بودن آن در نسل بعدی در انتخاب نام « پدر شعر کودک » برای محمود کیانوش بی‌تأثیر نبوده است. آثار شعری او برای کودکان عبارتند از: زبان چیزها، طوطی سبز هندی، باغ ستاره‌ها، نوک طلای نقره‌بال، بچه‌های جهان، آفتاب خانه ما، طاق هفت رنگ و شعر به شعر که این کتاب ترجمه شعر شاعران جهان است که به شعر سروده شده است. از آنجا که این شاعر جزو شاعران مورد مطالعه است در جای خود به معرفی او پرداخته خواهد شد. نمونه‌ای از شعر او:

من نشسته‌ام در این اتاق تنگ، / چشمه‌های مهربان صدام می‌کنند. / با زبان
عطر و با نگاه رنگ / سبزه‌های بی‌زبان صدام می‌کنند. // من کجا و
چشمه‌های مهربان، / ای ستاره‌های آسمان کبوترم کنید. / من کجا و
سبزه‌های بی‌زبان، / از نسیم درّه‌ها سبک‌ترم کنید. // چشمه‌ها، شما که مادر
منید، / پس چرا مرا به درّه‌ها نمی‌برید؟ / سبزه‌ها، شما که خواهر منید، / پس
چرا مرا چو برّه‌ها نمی‌برید؟ // گرچه بازمانده‌ام به حال خود، / دست‌ها به
روی چشم‌های بسته‌ام، / در خیال کرده باز بال خود، / رفته، در کنار
چشمه‌ها نشسته‌ام. // با خیال خود میان سبزه‌ها / مثل برّه‌های بی‌ملال
می‌چرم. / من - به جان آب و جان سبزه‌ها - / لذت عجیبی از خیال می‌برم.
(کیانوش، ۱۳۵۸: ۲۰-۲۱)

۲-۷- پروین دولت‌آبادی از دیگر نام‌آوران عرصه شعر کودک است که کار سرودن

شعر برای بچه‌ها را از پرورشگاه و کودکستان شروع کرد. اهمیت کار

دولت‌آبادی سرودن شعر متناسب حال و هوا کودکانی است که با آنها محشور است. شاید بعد از جبار باغچه‌بان او نفر بعدی است که با در نظر گرفتن روحیات کودکان و مفهوم کودکی شعر سروده است. وی در ادامه کار با خلق آثار ماندگارتر و متناسب با نیاز کودکان به‌عنوان یکی از شاعران بزرگ کودک شناخته شد. مجموعه «گل بادام» و «بر قایق ابرها» اشعار کودکانه او را در بر دارد. شعر زیر یکی از بهترین سروده‌های او و پاسخ به سؤال خداشناسی کودکانه است:

به مادر گفتم آخر این خدا	که هم در خانه ما هست و هم
تو گفستی مهربان‌تر از خدا نیست	دمی از بندگان خود جدا نیست
چرا هرگز نمی‌آید به خوابم	چرا هرگز نمی‌گوید جوابم؟
نماز صبحگاهت را شنیدم	تو را دیدم خدایت را ندیدم
به من آهسته مادر گفت فرزند	خدا را در دل خود جوی یک چند
خدا در رنگ و بوی گل نهان	بهار و باغ و گل از او نشان است
خدا در پاکی و نیکی‌ست فرزند	بود در روشنایی‌ها خداوند
به هر کاری دل خود با خدا دار	دل کس را ز بی مهری نیازار

(دولت‌آبادی،

همان‌گونه که در قبل آمد شاعران پیشگام کودک قبل از پیروزی انقلاب اسلامی بی‌شمار نیستند و تعداد آنها اندک است، اما این اندکی و تعداد کم آنان از اهمیت کار آنان نمی‌کاهد زیرا اینان پایه‌های شعر کودک را استوار ساختند و با تلاش بی‌وقفه به آن نسج دادند و به‌عنوان نوع ادبی جدید به جامعه شناسانند. با توجه به آرامش حاکم در جامعه و نبود دغدغه‌های فکری جدی برای این شاعران، بیشتر مضامین شعر آنان در راستای سرگرمی، تعلیم و توصیف است. رسالت شعری آنان تربیت کودکان برای آینده است بدون هیچ دغدغه فکری نسبت به مسائل اجتماعی.

۳- گروه سوم: شاعران دوره انقلاب

با پیروزی انقلاب اسلامی و شروع جنگ تحمیلی چشم‌انداز جدیدی در پیش روی شاعران باز می‌شود و آنها می‌توانند دنیای جدید متفاوت با دنیای قبل را ببینند و ناکامی‌ها،

از خودگذشتگی‌ها، ارزش‌ها و... را در شعر خود فریاد بکشند. ما در اینجا شاعران کودک قبل از انقلاب اسلامی مثل عباس یمینی‌شریف، پروین دولت‌آبادی و به‌ویژه کیانوش را به خاطر زبان ساده و روان، واژگان، نحو ابیات و درون‌مایه «شاعران کلاسیک شعر کودک» می‌نامیم و شاعران کودک بعد از انقلاب را به سه دسته تقسیم می‌کنیم:

۱-۳- دسته اول شاعران دوره انقلاب: این دسته از شاعران در زمان

پیروزی انقلاب بالیده و در هوای شعر نفس می‌کشیده‌اند:

این شاعران در کوران انقلاب شعرهای انقلابی و در زمان جنگ کلام شهادت و ایثار را بر زبان جاری کرده‌اند و مقاومت را الگو ساخته‌اند؛ مثل جعفر ابراهیمی، مصطفی رحماندوست، اسدالله شعبانی، سیدحسن حسینی، قیصر امین‌پور، منوچهر نیستانی، شکوه قاسم‌نیا و... .

۲-۳- دسته دوم شاعرانی که اندیشه‌های انقلاب را مشق کرده‌اند و شاعر

شده‌اند:

بیشتر این دسته از شاعران به خاطر همزمانی جنگ و آرمان‌های انقلاب آثاری درباره جبهه و جنگ و مقاومت دارند و در حال حاضر با نگاهی معنوی و زلال در پدیده‌های عالم می‌نگرند و بر سر ارزش‌های خود هستند. در شعر این شاعران نوعی درون‌گرایی وجود دارد و در تشبیهات خود بیشتر از وجه شبه ذهنی استفاده می‌کنند و ابهام را به شعر می‌کشانند تا بر لطف سخنشان بیفزایند؛ مثل افشین اعلاء، بابک نیک‌طلب، داود لطف‌الله، رودابه حمزه‌ای، افسانه شعبان‌نژاد، محمدکاظم مزینانی، مهری ماهوتی، مجید ملامحمدی، جواد محقق، ناصر کشاورز، مجید ملامحمدی، نسرين صمصامی، محمود پوروهاب و... .

۳-۳- دسته سوم شاعرانی که متولد نه چندان دور و در هوای اکنون نفس

می‌کشند:

در شعر این دسته از شاعران تعهد انسانی و ایمانی و گاهی معضلات اجتماعی در جلوه می‌کند؛ مریم اسلامی، مهدی الماسی، آتوسا صالحی، یحیی علوی‌فرد، سیداحمد میرزاده، نوشین نوری، سعید هاشمی، منیژه هاشمی، حمید هنرجو، غلامرضا بکتاش، عباسعلی سپاهی یونسی، عباس تَرَبُن، مهدیه نظری، شاهین رهنما، عرفان نظرآهاری و... از این دسته‌اند.

نتیجه:

ادبیات کودک به آثاری اطلاق می‌شود که صرفاً برای مخاطبان کودک با در نظر گرفتن مفهوم کودکی نوشته یا سروده شده است. در دوران باستان به دلیل نبود نوشتار به شکل فراگیر صرفاً لالایی، ترانه و... برای کودکان بود. بعد از ورود اسلام به ایران به خاطر اندیشه‌های متعالی، تربیت انسان محور اصلی و به تبع توجه به امر آموزش و تربیت کودکان وجهه همت قرار گرفت. در دوره صفویه و بعد از آن در انقلاب مشروطه به دلیل ارتباط ایران با اروپاییان و پیدایش صنعت چاپ و تغییرات سیاسی اجتماعی و... مبدأ تحول و آغاز ایران نوین است که پرداختن به کودک و ادبیات کودک مورد توجه قرار می‌گیرد. شاعران این دوره به شکل زیر از هم قابل تفکیک و تمایزند:

گروه نخست: شاعرانی که با سرودن یک یا چند شعر مورد توجه کودکان قرار گرفته‌اند.
گروه دوم: شاعران پیشگام و تأثیرگذار و بانیان اصلی ادبیات کودک در مفهوم امروزی (شاعران کلاسیک شعر کودک).

گروه سوم: شاعران دوره انقلاب:

- دسته اول شاعران دوره انقلاب: این دسته از شاعران در زمان پیروزی انقلاب بالیده و در هوای شعر نفس می‌کشیده‌اند.
- دسته دوم شاعرانی که اندیشه‌های انقلاب را مشق کرده‌اند و شاعر شده‌اند.
- دسته سوم شاعرانی که متولد نه چندان دور و در هوای اکنون نفس می‌کشند.

منابع:

کتاب:

- ایرج میرزا (۱۳۵۳)، تحقیق در احوال و آثار و افکار اشعار ایرج میرزا و خاندان و نیاکان او، به اهتمام محمد جعفر محجوب، تهران: بی نام.
- ایگلتون، تری (۱۳۸۰/۱۹۹۶)، پیش درآمدی بر نظریه ادبی (ویراست دوم)، ترجمه عباس مخبر، تهران: نشر مرکز.
- ایمن، لیلی؛ میرهادی (خمارلو)، توران؛ دولت آبادی، مهدخت (۱۳۵۷)، گذری در ادبیات کودکان، تهران: شورای کتاب کودک.
- برتنس، هانس (۱۳۹۱/۲۰۰۱)، مبانی نظریه ادبی، ترجمه محمدرضا ابوالقاسمی، تهران: نشر ماهی.
- بردبار، غلامرضا (۱۳۸۰)، تعریف نوین ادبیات کودک و نوجوان (روانشناسی جنینی: از اوان کودکی تا دانشگاه)، اصفهان: گل های محمدی (ص).
- بهداد، بهاره (۱۳۸۹)، ادبیات کودک: عامل پیوند کودکان دنیا با نگاهی به ادبیات کودکان فرانسه (گردآوری و ترجمه)، تهران: انتشارات سوره مهر.
- بهمنیار، احمد (۱۳۴۵)، مقدمه بر «آواز فرشتگان یا اشعار کودکان عباس یمنی شریف»، چاپ چهارم، تهران: امیرکبیر - کتاب های طلایی.
- پولادی، کمال (۱۳۸۷)، بنیاد های ادبیات کودک، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- _____، (۱۳۹۱)، مروری بر انواع ادبیات کودک و نوجوان، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- حجازی، بنفشه (۱۳۷۷)، ادبیات کودکان و نوجوانان ویژگی ها و جنبه ها، تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
- دولت آبادی، پروین (۱۳۶۸)، گل بادم، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۹۳)، ارسطو و فن شعر، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- سنگری، محمد رضا (۱۳۹۰)، دریچه ای به بهشت کودکان، تهران: نشر خورشید باران.
- شاه آبادی فراهانی، حمید رضا (۱۳۸۲)، مقدمه بر ادبیات کودک (بحثی در شناخت مفهوم دوران کودکی)، تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
- شورای کتاب کودک (۱۳۷۶)، فرهنگ نامه کودکان و نوجوانان، ج ۲، زیر نظر

- توران میر هادی و ایرج جهانشاهی، تهران: شرکت تهیه و نشر فرهنگ نامه.
- کیانوش، محمود (۱۳۵۸)، آفتاب خانه ما ((دفتر ششم - شعر سال های ۱۳۵۴-۱۳۴۷ گروه سنی «د»)، تهران: انتشارات توکا.
- _____، (۱۳۷۹)، شعر کودک در ایران، تهران: آگاه.
- محمدی، محمدهادی و زهره قایینی (۱۳۹۰)، تاریخ ادبیات کودکان ایران: ادبیات شفاهی و دوران باستان، ج ۱، تهران: چیستا.
- _____، (۱۳۸۶)، تاریخ ادبیات کودکان ایران: ادبیات کودکان در روزگار نو (۱۳۰۰-۱۳۴۰)، ج ۶، تهران: چیستا.
- مصاحب، غلامحسین (۱۳۸۱)، دایره المعارف فارسی، ج ۱، تهران: شرکت سهامی کتاب های جیبی (وابسته به انتشارات امیرکبیر).
- نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد (۱۳۶۹)، معیار الاشعار، تصحیح و اهتمام جلیل تجلیل، چاپ اول، تهران: نشر جامی و انتشارات ناهید.
- نظامی عروضی سمرقندی، احمد بن عمر (۱۳۶۹)، چهار مقاله، تصحیح محمد قزوینی، باهتمام محمد معین، چاپ دهم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ولک، رنه و وارن، آوستن (۱۳۸۲/۱۹۷۳)، نظریه ادبیات، ترجمه ضیاء موحد و پرویز مهاجر، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- یمینی شریف، عباس (۱۳۸۴)، نیم قرن در باغ شعر کودکان، تهران: روش نو.

مقاله:

- حق شناس، علی محمد (۱۳۸۱)، «مرز میان زبان و ادبیات کجاست؟»، کتاب ماه ادبیات و فلسفه، شماره ۶۵ و ۶۶، اسفند ۱۳۸۱ و فروردین ۱۳۸۲ صص ۳۸-۴۹.
- سمیعی، غلامرضا (۱۳۶۶)، «ادبیات چیست؟»، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، شماره ۱۰، تابستان، ص ۲۳.
- فتوحی، محمود (۱۳۸۰)، تعریف ادبیات، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی (دانشگاه خوارزمی)، دوره ۹، شماره ۳، بهار، صص ۱۷۱-۱۹۶.